

„SRICU ĆE VAM DONEST, A NEVOLJU ODNEST!” –
„SZERENCSÉT HOZ NEKTEK ÉS A BAJT ELVISZII!”
A HORVÁTKIMLEI BORBÁLA-JÁRÁS SZOKÁSA
A 20–21. SZÁZADBAN¹

„Jellegzeteset az ethnographus a nyugatmagyarországi horvátoknál már keveset talál; a babona úgyszólván kiveszett már; népköltészetében távolról sincs annyi karakterisztikus vonás, mint a balkáni délszlávnál.” Az idézet Szegedy Rezső 1921-ben az *Ethnographiában* megjelent cikkéből származik. A szerző a nyugatmagyarországi horvátok lakodalmas szokásait vette számba, mely szokások általában is a „legszívósabbak” (SZEGEDY, 1921, 60.). A hagyományok eltűnése, elkopása visszatérő félelme a hagyománygyűjtőknek. Bő száz évvel Szegedy cikkének megjelenését követően jogosan vetődik fel a kérdés, hogy milyen hagyományokat talál a néprajzkutató, gyűjthetők-e egyáltalán hagyományok a 21. században a nyugat-magyarországi horvátok körében, és ha igen, milyen eszközökkel, hiszen nemcsak a hagyományok, de a nyugatmagyarországi horvát lakosság létezése, fennmaradása kapcsán is immár bő kétszáz évesek a megmaradásukkal kapcsolatos aggodalmak (HORVÁTH S., 2005, 181.). Jelen dolgozatban egy konkrét szokás, a horvátkimlei Borbála-járás kapcsán mutatom be, mit jelenthet egy közösség számára, ha valamely szokásgyakorlata felkerül az ország néprajzi térképére; milyen lehetőségei vannak egy közösségnek a többször elszíratott hagyományai újjáélesztésére, és miként hat vissza a közösség életére, ha kihalófélben lévő hagyományaiba – a korszellemhez igazítva – új életet lehel.

Tudjuk, hogy a hagyományörzés a lokális közösségekben fontos közösség megőrző és megerősítő funkciókkal rendelkezik, és a közösségen túl gyakran az egyéni életutakra is jelentős befolyást gyakorol (vö. EITLER, 2019, 51–79.). Jelen írásban nem az eltűnő, hanem a rugalmasan megmaradó, reziliens hagyománykonstrukciókra, illetve nem egy etnika közösség eltűnésének, asszimilációinak mutatóira, hanem a megmaradás, az identitás megőrzésének színtereire fókuszálunk, és az egyének szerepét vizsgáljuk a „hagyományörzés” folyamatában.

A gradistyei/horvátkimlei horvátok – a Miloradić által kijelölt úton

A kutatás helyszíne a Mosoni-Duna két partján fekvő település, Kimle, amely 1966-ban jött létre Horvátkimle és Magyarkimle egyesítésével (BOGNÁR, 2020, 289–308.). Az 1910-es népszámlálás adatai szerint Horvátkimle 991 lakosából 812 horvát (82%); Magyarkimle 772 lakosából 409 német (53%) volt. Horvátkimlén a magyarok száma

¹ Jelen tanulmány az ELKH *Társadalmi és kulturális reziliencia a Kárpát-medencében* című, 57004 témaszámú kutatási projekt keretében készült. A címbeli idézet és fordításának forrása: STIPKOVITS, 1999, 236.

156 fő (16%), Magyarakimlén 338 fő (43%) volt. Mindkét település lakói 97%-ban római katolikusok voltak (KSH, 1912, 24–25.). A horvátkimlei horvátok javarészt – a térség más falvait is érintő szervezett áttelepítés nyomán² – a törökök elől menekülve a 16. században telepedtek le a Mosoni-Duna jobb partján (RESS, 2008, 411–412.). Horváth József, a falu monográfusa bizonyította, hogy Horvátkimle esetében is több lépcsőben történhetett a betelepítés; az nem tisztázott, hogy pontosan honnan érkeztek az új lakók.³ A település a 17. század közepétől vált többségében horvátok által lakottá, ekkortól különböztetik meg a helységet a horvát jelzővel (és ekkor kapja a Magyarakimle nevet a szomszédos, a Mosoni-Duna bal partján fekvő település). A kimlei horvátok sajátosága még, hogy tulajdonképpen nyelvszigetet alkotnak, a legközelebbi horvátok által lakott település, Bezenye is bő húsz kilométerre fekszik.

A helyi közösség 1984-ben emlékmű-avatással ünnepelte betelepődése 450. évfordulóját, s így 2024-ben immár a 490. évfordulót ünnepelhetik. A helyi horvát identitás fontos bástyája, hogy közel ötven évig a faluban működött Mate Mersich Miloradić (1850–1928)⁴ pap-költő, tudós, aki rengeteget tett a gradistyei horvát identitás megerősítéséért: fellépett az önálló irodalmi nyelv megalkotásáért, tankönyvekkel segítette az oktatást, ő a „Gradišće” (Burgenland horvát neve) elnevezés megalkotója, valamint a gradistyei horvátok himnusza is Miloradić-tól származik (BENČIĆ, 2017; HORVÁTH J., 1999, 358.).

Természetesen nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy a gradistyei horvát terminus használata máig viták kereszttüzében áll. Szarka László geofizikus szerint a nyugat-magyarországi horvátok gradistyei (azaz „burgenlandi”) jelzője, melyet „Magyarországon valamikor valakik (huszadik századi Jellasicsok?, internacionalista önfeladók?, kisstilű osztrákmajmolók?, naiv tudatlanok?)” kiterjesztettek az itt élőkre, olyannyira alaptalan, hogy az felér a történelem arculcsapásával, „az 1004 éves magyar állam megcsalásával”.⁵

A gradistyei jelző használatának részletes bemutatását adja Miloradić monográfusa, Nikola Benčić (BENČIĆ 2013, 261–262.). Miloradić 1921-ben, miután a nyugat-magyarországi horvátok többsége Ausztriához került, alkotta meg a gradistyei horvát terminust. A két világháború közötti időszakban már általánossá vált a kifejezés kiterjesztő értelmű használata: beleértették a horvát diaszpóra többi részén, Nyugat-Magyarországon, Nyugat-Szlovákiában és Morvaországban élő horvátokat is, akik a 16. századi török háborúk elől menekülve telepedtek le (BENČIĆ, 2013, 261.; TYRAN, 2021, 22–24.). Mára

² A horvátok betelepüléséről bővebben: HUSZÁR ATTILÁNÉ FÁBIÁNKOVITS, 2016, 179–185.; KOLNHOFER, 2008; PÁLFFY-PANDŽIĆ–TOBLER, 1999.

³ Horváth József Felix Tobler következtetésével ért egyet, mely szerint a „későbbi Horvátkimlére valószínűleg 1547-ben vagy 1548-ban érkeztek az első horvát telepesek” (HORVÁTH J. szerk., 1999, 18, 116.; TOBLER, 1979, 53–69.)

⁴ Mate Mersich Miloradić pap-költő-tudós a horvátok megújulási mozgalmának vezetői közé tartozott és az irodalmi életben is részt vállalt: költői munkásságát a horvát irodalomtörténet is nagyra értékeli (SOKCEVITS, 2021, 55.). Mersich latin nyelvű tudományos munkásságáról legutóbb Michael Hirschler közölt összefoglaló tanulmányt (HIRSCHLER, 2017, 37–63.). A tanulmányban Miloradić-ként hivatkozunk a pap-költőre, mely felvett név: jó kedvvel alkotót jelent.

⁵ SZARKA László: Hol van Gradistye? *Kisalföld*, 59, 193, 2004. augusztus 18. 4.

tehát a Miloradić-féle gradistyei horvát terminus tulajdonképpen szociolingvisztikai és kulturális gyűjtőfogalomként használatos.

Ez természetesen a magyar szakirodalomban sem előzmények nélküli: a gradistyei horvát terminus használata mellett állt ki Kósa László néprajztudós is, aki Urosevics Daniló történeti munkáját értékelve így fogalmazott: „Meg kell jegyeznünk, hogy a »nyugat-magyarországi horvátok« összefoglaló név éppolyan anakronisztikus, mint a vagylagosan használt »burgenlandi«. Helyes lett volna, ha következetesen használja a »gradistyei« jelzőt, amely nem ütközik sem a történelemben, sem a mai országhatárokhöz» (KÓSA, 1971, 444.).

A horvátkimlei horvátok tehát részei annak a kiterjedt horvát szigetnek, amely a közép-dunai régióban, az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területén kialakult. Az egykori központja ennek a szigetnek, a legnagyobb számú horvát betelepülővel, a burgenlandi régió volt a mai Ausztria területén, így öndefiniálásuk is az ehhez a szigethez való tartozást fejezi ki. Leszögezhetjük, hogy Mate Mersich Miloradić tudós, papköltővel szemben a „naiv, tudatlan”, „kisstílusú osztrákmajmoló” stb. megjelölés teljes bizonyossággal kizárható. Szarka László véleménycikke nem csak a névadó Miloradić felkészültségét, szándékait, de sikereit is figyelmen kívül hagyja, hisz Miloradić a népe jövőjéért aggódó értelmiségiként megfogalmazott víziója megvalósult: a gradistyei horvát terminus a mai napig ismert, és ami talán ennél is fontosabb a gradistyei horvátok közössége által elfogadott, az elnevezés fontos szerepet játszik a közösség identitásában, megmaradásában.

Túlmutat jelen cikkem, hogy a magyarországi horvátok, vagy akár a gradistyei horvátok létszámának alakulásával kapcsolatos számháború részleteibe belemenjünk.⁶ Urosevics Daniló adatai szerint az 1960-as években Horvátkimle 1766 lakosából 1590 volt horvát (UROSEVICS, 1969, 20.). Osztom Horváth József megállapítását, mely szerint ez az adat erősen túlzó, ezzel együtt ebben az időszakban a kimlei horvát családok otthonaikban még horvátul beszéltek, s a fiatalok is szívesen őrizték nemzetiségi hagyományaikat. Ez annak ellenére így volt, hogy az ötvenes évek elején vezették be a szerb-horvát irodalmi nyelv oktatását, teljesen figyelmen kívül hagyva a helyi lakosság által beszélt – Kimle esetében – csákan dialektust.

⁶ Urosevics Daniló 1969-ben megjelent kötetében (*A magyarországi délszlávok története*) a középkori betelepüléstől a 20. század közepéig követi nyomon a magyarországi délszlávok (szerbek, horvátok és szlovének) történetét. Urosevics kortárs statisztikák alapján próbál válaszolni arra, hogy mégis hányan élnek „délszlávok” Magyarországon. Azt találja, hogy az 1960-as népszámlálás szerint 38 ezren; a KSH 1955-ös szigorúan belső használatra szánt, *A nemzeti kisebbségek száma és helyzete* című összeállítása szerint 80 ezren, a *Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának 1963. évi tájékoztatója* szerint 80 000 és 100 000 közötti a magyarországi délszláv lakosság száma. Hogy mennyire fenntartással kell kezelnünk a népszámlálási adatokat, azt jól mutatja, ha összevetjük az 1949-es és az 1960-as népszámlálás Urosevics által idézett adatait. Ezek szerint a horvátok lélekszáma 1949-ben 9946 fő volt, 1960-ban pedig ennek több mint két és félszerese, 25 262 (UROSEVICS, 1969, 12–13.). Az adat abszurditását mutatja, ha ezt a tízévenkénti két és félszeres növekedést sikerülne fenntartani, 2020-ra több mint hatmillió horvát élne Magyarországon. A nemzetiségekre vonatkozó népszámlálási adatok, illetve az, hogy az egyes népszámlálásoknál melyik népesoporthoz tartozás lehetőségét kínálták fel, kétségtelenül a mindenkori politikai instrumentalizáció eszköze volt.

A nemzetiségi politika a Kádár-korszakban nem jogszabályokban, nem nemzetiségi törvényben öltött testet, hanem az MSZMP tízévenkénti, részben titkos határozataiban (FÖGLEIN, 2009, 1–13.; az előzményekről részletesen: TÓTH, 2016, 337–372.). Az 1958-as nemzetiségi határozat rögzítette, hogy az egyház és a papság befolyása a nemzetiségek között is jelentős, a papság egy része „burkolt nacionalista és ellenséges propagandát folytat” (FÖGLEIN, 2009, 8.); ez párosult azzal, hogy 1964-ben Miloradić-ot egy 1919-ben megjelent verse miatt véres szájú uszítóként, antiszemita-ként és kommunista-ellenesként jellemezték, így nem csoda, hogy az 1966-ra tervezett helyi Miloradić-megemlékezést ellehetetlenítették.⁷ Ress Imre tanulmányában rávilágít a vallás szerepére a horvát identitás megőrzésében. Ahhoz, hogy a horvátok a német–magyar nyelvhatár mentén a 17. századtól a 20. század elejéig évszázadokon keresztül megőrizték nyelvüket és identitásukat, nagyban hozzájárult a horvát papok felülreprezentáltsága a Győri egyházmegyében, illetve a vallás köré szerveződő sűrű közösségi háló (RESS, 2008, 411–426.; FAZEKAS, 1993, 101–131.). Ez morzsolódott fel 1948 után; így nem csoda, hogy a 2011-es népszámlálás adatai szerint Kimlén mindössze 311 horvát élt (SOKCEVITS, 2021, melléklet). Napjainkban a kimlei horvát identitás két fontos bástyája a Miloradić-kultusz, illetve a Borbála-járás.

⁷ 1919 januárjában jelent meg Miloradić *Kommuniste* című verse a *Naše Novine*-ben, melyben a kommunizmus veszélyeire hívta fel a figyelmet: a kommunistákat ördögnek, a kommunizmust Lucifer szörnyű hazugságának nevezve. Kővágó László a magyarországi horvátok 1918–19-es szerepvállalásáról 1864-ben írt értékelésében „véres szájú, uszító, antiszemita és kommunista-ellenes közlemény”-ként jellemezte a költeményt (HORVÁTH J. szerk. 1999, 184.). Miloradić szülőfalujában, a trianoni döntéssel Ausztriához csatolt Frankenauban 1961-ben szobrot állítottak Miloradić tiszteletére (alkotója a világhírű szobrászművész Ivan Meštrović). Az ausztriai rokonsági kapcsolatokkal rendelkező Préts József, aki mindössze három évig, 1964 és 1966 között volt Horvátkimle plébánosa, ebben az időszakban a fiatalokkal megpróbálta újjáéleszteni a Miloradić-kultuszt Kimlén, ennek keretében 1965. október 15-én a szentmise után ünnepélyes keretek közt megkoszorúzták Mersich síremlékét. 1965 szeptemberében a helyi sajtó, a *Kisalföld* is hírt adott a megemlékezés előkészületeiről. A cikkből kiderül, hogy az újságíró ellátogatott Kimlére, a tanácsházán a „titkárszony” nem tudta ugyan a költő nevét, de a szervezőkhöz irányította. Az újságíró szerint Mersich Fraknón született (valójában bő 40 kilométerrel arrébb Frankenauban), költeményeiről pedig azt írja, hogy a „szöveg nem sokkal jobb, mint a magyar műdaloké. Kicsit szentimentális, közhelyek tarkítják”. A cikk címéül választott „*Szegfű a legény, ha kedves* is egy – az újságírót idézve – „könnyed helyzetdal részlete”. A „csillogó szemű fiatal”, akit az újságíró felkeresett, Németh Ferenc főszervező, beszámolt arról, hogy jövőre, 1966-ban majd osztrák vendégeket is hívnak a megemlékezésre. (Maros László: Horvátkimle költőt ünnepel. „Szekfű” a legény, ha kedves. *Kisalföld*, 10, 226, 1965. szeptember 25., 6.) 1966-ban tanácselnöki engedéllyel valóban meghívják az osztrák vendégeket. Az osztrákok hat miseruhával és 150 imakönyvvel indultak el. A határon az imakönyvek többségét elkobozták arra hivatkozva, hogy egy személy csak egy imakönyvet hozhat magával. A mise után tamburazenekar játszott, a műsor megtartását azonban váratlanul betiltották, arra hivatkozva, hogy megyei engedélyt kellett volna kérni annak megtartásához. Németh Ferencet másnap beszállították Mosonmagyaróvárra kihallgatásra. Az osztrák vendégek a plébánia meglátogatását követően hazaindultak, és a határon visszakapták az elkobzott imakönyveket. Préts József még ebben az évben kalandos körülmények között disszidált. A nyilvános megemlékezések Kimlén az eset után elmaradtak (Németh Ferenc szíves közlése alapján).

A következő, 1968-as nemzetiségi MSZMP határozat témánk szempontjából fontos újítása, hogy kiépül egy felülről irányított nemzetiségi intézményrendszer és a felülről irányított nemzetiségi kulturális élet. Változást jelentett továbbá, hogy megindult a nemzetiségek kutatása (DOBOS, 2008, 385–405.).

Ez a háttere annak, hogy a Miloradić-kultusz ápolásának ellehetetlenítésével közel egyidőben kaphatott külső segítséget a kimlei horvát közösség ahhoz, hogy a Borbála-járás szokása a helyi, etnikai önazonosság kifejezésének központi eleme legyen. Ez a külső segítség pedig nem volt más, mint hogy a néprajztudomány – nevesítetten Dömötör Tekla és Eperjessy Ernő – érdeklődését felkeltette a horvátkimlei borbálázás.

A horvátkimlei Borbála-járás a néprajztudományban

A kimlei borbálázás a fehér leples női alakoskodók közé tartozik. Niko Kuret (1906–1995) szlovén néprajztudós feltételezése szerint a téli ciklusban megjelenített fehér leples női alakoskodók az európai néphagyományban a 8. században jelentek meg a bajor és a szláv etnikai elemek találkozási pontjain, és ezek a morva, cseh területek irányában egyre szélesebb körben megtalálhatók. Kuret azt valószínűsíti, hogy az antik világ túlélő tradíciói kapcsolódtak össze a középkor folyamán a keresztény szentek és alakok személyével. Kuret tanulmányai alapján Ujváry Zoltán összegzi a télközépi fehér ruhás asszonyalakoskodók sajátosságait. Ujváry kiemeli, hogy a szentek ünnepe, illetve a hozzájuk kapcsolódó legenda nem függ össze az őket megjelenítő alakoskodókkal és a szokásban való cselekvéseikkel; illetve azokban az esetekben, ahol vallásos szokások mutatkoznak (a gyermekek imádságra való intése), ott sem a szent legendájának dramatizálásáról van szó, hanem inkább katekizáló jelenetről. A fehér ruhás maszkos alakoskodónak egy bizonyos naptári naphoz – akár Luca, Borbála, Miklós vagy Márton napjához, illetőleg akár karácsonyhoz – való kapcsolódása lényegében csak a szokás rögzülését jelenti a jeles napok sorában, s a funkcionális vizsgálatban nem az a döntő, hogy melyik ez a kalendáris nap. Ujváry rögzíti, hogy az átadást-átvételt illetően közvetlen interetnikus kapcsolatról nem beszélhetünk, hanem inkább párhuzamokról (UJVÁRY, 2007, 206–218.; KURET, 1955, 211–212.).

A Szent Borbála-nap előestéjéhez (december 3.) kötődő horvátkimlei Borbála-járás néprajztudományi vizsgálatára az 1960-as évek második felében került sor. A magyar kutatók közül elsőként Dömötör Tekla (1914–1987) és Eperjessy Ernő (1929–2022) gyűjtött a községben 1965-ben és 1966-ban. A két néprajzkutató 1966-os közös gyűjtése és annak gazdag fotóanyaga a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet Adattárában, Dömötör Tekla hagyatékában található.⁸

⁸ MTA NTI VII. 7.e. F95–116.: Horvátkimle (Luca) 1966–69; MTA–BTK NTI VII. 7.e. F201–203 (Borbála). Valójában nem tisztázott, pontosan hány alkalommal és mikor gyűjtött Horvátkimlén Dömötör Tekla és Eperjessy Ernő. Horváth József az alábbi támpontokkal segített: „Dömötör Tekla *A magyar nép hiedelemvilága* című kötetének 7. számú fekete-fehér illusztrációja a »Luca-alakoskodó. Horvátkimle. 1965.« aláírással jelent meg; a képjegyzék szerint ezt a felvételt Dömötör Tekla készítette. E kötet német nyelvű kiadása *Volks Glaube und Aberglaube der Ungarn*. (Corvina, 1981); ebben a 7. számú fekete-fehér kép felirata: »Luzienspiel. Horvátkimle. 1975.[!]*«*. A kötet végén lévő képjegyzék (298. o.) is megerősíti ezt az évszámot, »Foto: Tekla Dömötör« szerzőséggel.

Az 1966. december 3-án és 4-én (Borbála napján) megvalósult gyűjtésükben Dömötör és Eperjessy összesen 52 gépelt oldalnyi anyagot gyűjtött öt adatközlőtől.⁹ A jegyzetek tanúsága szerint hangfelvétel alapján készült a lejegyzés. A leíró az egybefüggő horvát szövegeket (pl. énekek) nem írta le, a közbevetett horvát kifejezések egy részét később Eperjessy Ernő korrigálta.¹⁰

Borbálázásról a kutatók a 13 éves Vojtek Zoltánt (névelírás a lejegyzésben: valójában Vojnisek Zoltán – BSz.) (23–27. oldal) és Gyergyói Júliát (28–29. oldal) kérdezték.¹¹ Az alábbi részletek a Gyergyói Júliával készített interjúból valók:

„Ki volt a Borbála?

Gy. J.: [...] ez tényleg egy olyan régi szokás, [...] az apám szokott mesélni róla... Hát ő tőlük tanultuk meg. Hát mikor még az én anyám is lejárny vót, vagy nagymama szokta mesélni. Hát a nagymama is má 87 éves vót, mikor meghalt. Iszen sokat őrola tudunk, amit ő szokott mesélni, amíg ő fiatal vót ugye, lánykorába. Szintén a Borbáláról. Föl szoktak ötözni, természetesen fehérbe, mindent és hát az alsót is letakarni, mert hátha menünk egy olyan helyre, ahol megismernek, mert akkor aztá tényleg másnap má kijabálnak, hogyhát: – Tudom, hogyhát maga vót!- Vagy hát: Te vótá! [...] hát fő szoktak ötöznyi ugye fehérbe, arcot letakarni olyan fátyolszerűen, hogyhát lásson is a Borbála. És hát azért is, hogy rá ne ismerjenek a gyerekek. És hosszú, lehetőleg hosszú ruhába. És hát én is má fölöltöttem, hát

---

A népszokások költészete című kötetének (Bp., Akadémiai Kiadó, 1974) végén lévő illusztrációk között: »5. A megszemélyesített Luca-alakoskodó kikérdezi a gyerekeket (Horvátkimle, 1966)« aláírású képpel találkozunk; a 254. oldalon lévő »Képek jegyzéke« szerint ez is Dömötör Tekla felvétele 1966-ból.” Horváth József segített annak tisztázásában is, hogy Korniss Péter 1969-ben fotózta a horvátkimlei népszokásokat, mely képek elsőként Dömötör Tekla *Magyar népszokások* című munkájában jelentek meg.

⁹ Az adatközlők: Gyergyói János (84 éves), Gyergyói Júlia, Németh Márkné, Stipkovits Pál, Vojtek Zoltán. Az adatközlők közül Gyergyói Jánostól gyűjtöttek Jelassich-ról egy történetet, mely az itt élők magyarbarátságára utal (1. oldal); továbbá egy rövid történetet arról, hogy a „törökök idejében” veszélyben voltak a fiatal lányok (2. oldal). Szintén Gyergyói János mesélt a molnárokról (3. oldal); a vízemerekről (baszormándli) (4. oldal); a tűzemerekről (5. oldal) és a boszorkányokról (6–9. oldalig); arról, hogy Rinaldini Rinaldó rablóvezér a szegény asszonyt megajándékozta egy zsidó a portékájából (11. oldal); Savanyú Józsiáról, aki az urakat kirabolta, a zsákmányt a fáluban szétosztotta (12. oldal); s a kártyavetőről, aki megijesztette az asszonyt (13. oldal); Luca napi szokásokról és a lucaszékről (35. oldal +2 db 36-os oldal); a karácsonyi asztalról (36–41); újévről és farsangról (42–43. oldal); a Jézuska-kalácsról (44–45. oldal); húsvéti ételszentelésről (46. oldal); lucabúzaról (47. oldal); az éjféli mise alatti strázsálásról (48–49. oldal); a boszorkányok ellen használt vadrózsaágról (50. oldal). Gyergyói Júliától gyűjtötték a szépen éneklő sellők történetét (ribinja ženska) (14–15. oldal), a borbálázást (27–29. oldal); a Mikulás-napi (30–33) és karácsonyi szokásokat (34. oldal). Németh Márkné, Gyergyói Júlia és Stipkovits Pál közösen meséltek a moráról (15–16. oldal); fej nélküli emberről, a Szent György-napi vadrózsa ágról (17. oldal), az esőcsinálóról és egyéb hiedelemleányokról (18–20. oldal); a Mikulásról és krampuszokról (21–22).

¹⁰ A feljegyzés tanúsága szerint pl. felvétel készült a kánaai menyegzőről, karácsonyi énekekről, de ezekre csak utalnak a lejegyzésben.

¹¹ Gyergyói Júlia (1914–1991) nagyanyja, 1863-ban született Stokinger Franciska, férjezett Gyergyovits Ignácé.

jópárszor, fehér ruhába és fehér cipőbe szoktam [...] és hát hosszú, jó hosszú, lehet mondani, majdnem bokáig érő. Úgy hogyha mentem az utcán, majdnem súrolta [...] a földet a ruha. S fehér kesztyű, sodrófa, vagy hát fakanál, először is cukorkát viszünk magunkkal. És há persze akkor a gyerekeket, hogyhát: jók lesztek-e? és hát: Imádkoztatok! – Szoktak imádkozni. Hát hogy ha má kicsit nagyobbacsák, ugye ezek má nemigen fogadnak szót. Csak az olyan kisebbek még. Ezek. És hát mondom, ha jók lesztek és hát szót fogadtok ugye a szülőknek, meg hát, hogy akkor kaptok cukorkát és mer hogy fog jönni ám gyakrabban a Borbála, ha nem fogtok jók lenni, vagy ha rosszak lesztek.”

Dömötör Tekla így emlékezett meg a gyűjtésről:

„Borbála napi alakoskodás a magyarországi délszláv falvakban ismeretes: a Borbála hasonló öltözetben jelenik meg, mint másutt a Luca. 1966 decemberében Horvátkimlén (Győr-Sopron m.) volt alkalmam a falu Borbála-alakoskodását megtekinteni. Borbála tiszta fehérben jelent meg, arcát fehér fátyol takarta, kezében fakanál volt. Ugyanitt Luca is fehérbe öltözve jár a házakhoz, de kezében fakanál helyett sodrófát tart. [...] Az ellenőrző és büntető Lucára vonatkozó aetiológikus mondák országosan ismertek, a Borbála hasonló szerepére vonatkozó történetek viszont a hazai délszlávoknál tűnnek fel” (DÖMÖTÖR, 1974, 70.).

A gyűjtés eredményei megjelentek Dömötör Tekla *Magyar népszokások* című könyvében (DÖMÖTÖR, 1972, 45.), valamint a horvátkimlei felvételek közül Dömötör Tekla egy Borbáláról készült fotót közzétett egy 1967-ben Svájcban megjelent német nyelvű tanulmányában is (DÖMÖTÖR, 1967, 151, Abb. 40–41.).

A borbálázás szokásának részletesebb leírására a horvát felmenővel is rendelkező, a gyűjtés időpontjában a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének munkatársaként dolgozó Eperjessy Ernő vállalkozott, aki 1966-ban és 1967-ben járt gyűjtőúton a községben. Cikke 1968-ban az *Ethnographiában* jelent meg (EPERJESSY, 1968, 560–587.).

Eperjessy a Borbálának öltözött Gyergyói Júliát kísérvé gyűjtött, ugyanakkor felhasználta a helyi gyűjtők közül Németh Ferenc anyagait is. Eperjessy szokásleírása szerint:

„Borbála előestéjén egy felnőtt leány vagy asszony öltözik fehér ruhába. Arcát tüllfátyollal általában teljesen eltakarja. A fehér blúzt vagy inget viselő és fehér lepedővel bokáig betakart nőt két-három (13–14 éves) fiú vagy leány vezeti házról házra, ahol kisebb gyermekek vannak. Borbála nem beszél, csak jelekkel adja tudtára a gyerekeknek, hogy jók legyenek, imádkozzanak, és szüleiknek szót fogadjanak. Borbála sodrófát, esetenként szalagokkal feldíszített főzőkanalat visz a kezében, továbbá egy kosár tartozik a felszereléséhez, amelyben az ajándék cukorkát viszi. Az ajándékot rendszerint a szülők csempézik előzőleg Borbála kosarába, hogy – Barbara ajándékaként – ossza ki a gyerekek közt. [Barbara

a Borbála horvát megfelelője. – B. Sz.] *A kísérők az ajtó előtt elmondják a bebocsátó szöveget: »Jó estét adjon Isten e ház népének! Borbála már kint van az udvaron. Ajtót nyissatok, bebocsájtátok, Szerencsét hoz nektek, és a bajt elviszi.«¹² Ezután Barbarát a konyhába engedik, majd a gyerekek – Barbara és a szülők ösztönzésére – térden állva elmondják magyarul a Miatyánkot és az Üdvözlégyet. Az ima után mindegyik megcsókolja Borbála sodrófáját, majd megkapják az ajándékot. A házból az alábbi szöveggel búcsúznak, amelyből egyúttal az is kitűnik, hogy a szokás – pedagógiai és morális szerepén kívül – betegséget, rontást távoltartó funkciót is betölt: »Istennel maradjatok és jók legyetek! Anyátoknak szót fogadjatok! Szerencse és egészség maradjon itt nektek! Mi innét most elmegyünk tovább«¹³ (EPERJESSY, 1968, 583–584.).*

Eperjessy tanulmányának 107. lábjegyzetében megemlékezik arról, hogy a magyar és horvát nyelvű beköszöntőt és elköszönő formulát „Németh Ferenc horvátkimlei gyűjtése és szíves közlése alapján” tette közzé.

Az 1970-es évek közepétől kb. egy évtizedig dolgozott Mosonmagyaróváron Ács Anna néprajzkutató, aki éveken át kutatta a kimlei horvátok anyagi és szellemi kultúráját, köztük a Borbála-járást. Ács Anna rögzítette, hogy hasonló szokásnak nincs nyoma a többi, gradistyei horvátok által lakott településen, kitért arra is, hogy mit tartanak a helyiek a szokás eredetéről, részletekbe menően dokumentálta a szokás menetét, folyamatosan utalva az egyes elemek időbeli változásaira is (például arra, hogy Gyergyói Júlia vezette be a sodrófa használatát fakanál helyett). Egyúttal korrigálta a korábbi szakirodalom egyes tévedéseit, megvizsgálta a nemzetközi analógiákat (Ács, 1994, 345–360.). Az alábbi idézet Ács Anna szokásleírásából származik, amelyből erősen kitűnik a szokás katekizáló jellege:

„Borbála szürkületkor indult útjára kísérőjébe karolva. Szerepe szerint nem beszélhetett, csak hümmögött. [...] Kísérője kívül maradt, Borbála az ajtó közelében állt meg a konyhában. A szülők előcsalogatták rejtkehelyükről a gyerekeket és így szóltak: »Itt van Borbála, imádkozzatok neki!«¹⁴ Borbála meghajtotta magát, s ha a gyerekek nem akartak letérdelni az imához, megveregette maga előtt a földet, hogy oda térdeljenek. A gyerekeknek a Miatyánkot vagy az Üdvözlégyet – sokszor mindkettőt – kellett elimádkozni. Borbálára néztek, aki összekulcsolt kézzel állt előttük és kezében tartotta a felszalagozott fakanalat. [...] Borbála az ima után megsimogatta a gyerekek arcát s fakanalával megkocogtatta a fogukat. Előfordult, hogy a felnőttek megkérték Borbálát: »Veregesd meg a hátamat, már napok óta fáj!«¹⁵ Más fájós testrészeket (csontkinövéseket stb.)

¹² „Dober večer Bog daj, Voga stana je ljudi! Barbara je jur vani na dvori. Vrata otvorite i nuter puščajte, Sriču će vam doniest, A nevolju odniest” (EPERJESSY, 1968, 583.).

¹³ „Zbogom ostanite, I doberi budite, I vašoj majkici, Jako se marite! Sriča i zdravlje, Ti ovde ostani, A mi idemo odavljjen, Sad dalje” (EPERJESSY, 1968, 584.).

¹⁴ „Ovo je Barbara, molite joj!” (ÁCS, 1994, 349.).

¹⁵ „Potvajmi hrbat, par dan me ur bali!” (ÁCS, 1994, 350.).

is megkocogtattak vele, ettől remélve a gyógyulást. Aztán ajándékot osztott Borbála” (Ács, 1994, 349–350.).

Ács Anna felhívja a figyelmet a horvátkimlei Borbálázásnak mind a lucázástól, mind a többi hazai horvát népcsoportnál fennmaradt, e naphoz kötődő szokásoktól való eltéréseire is (Ács, 1994, 347.). Ács rendkívül részletes (ötoldalas) szokásleírásában kitér arra is, hogy az Eperjessy Ernő által közölt bebocsátó, illetve elköszönő formulát az 1948-ban született Németh Ferenc az ötvenes években egy horvátkimlei idős asszonytól, Burcz Pálnétól tanulta. Ezzel kapcsolatosan Ács Anna megjegyzi: „A mondóákat az I. világháborút megelőző években a Borbálát kísérő két nagylány elénekelte az ajtó előtt, minden más beköszöntés illetve búcsúszó nélkül. Burczné már nem tudta idézni a hozzájuk kapcsolódó dallamokat. Napjainkra pedig ezek a szövegek is kikoptak a szokásból” (Ács, 1994, 348.).

Ács további lényeges megállapítása, hogy

„különbség még, hogy a kimlei horvátok – talán mivel távolabb estek a magyar falvak – nem vették át a Luca-napi magyar népszokásokat. Termékenységaráztató elem sem szerepel a borbálázásban, illetőleg mindössze egyetlen adatunk van erre vonatkozóan századunk elejéről. Ekkor a Borbálák még gabonával teli bugyorral a karjukon jártak a faluban és kifelé indulva a házból a gabonából egy kis maroknyit a konyha padozatára szórtak. A kimlei borbálázásnak nincs köze a kotyoláshoz, nincs köszöntő formula, varázsló, szerencsekívánó mondóka. Kivétel a Németh Ferenc gyűjtése alapján Eperjessy Ernő által közölt két szöveg” (Ács, 1994, 347.).

A három gyűjtő eredményeit Horváth József részletesen egybevetette (Horváth J. szerk. 1999, 125–128.), ő hívta fel a figyelmet a fogalomhasználat sajátosságaira is: Eperjessy Ernő „Borbála-napi alakoskodó szokás”-ként, Dömötör Tekla „Borbála-alakoskodás” néven, Ács Anna „Borbálázás” megnevezéssel, míg a helyi szóhasználat többnyire „Borbála-járás”-ként említi a szokást. Nekik köszönhető tehát, hogy a kimlei Borbála-járás felkerült az ország „hagyományterképére”.

Borbála-járás a napilapokban/sajtóban

A Borbála-járás a gyűjtésekkel egyidőben megjelent a napilapokban is. Mint említettük, az 1966-os év jelentős a község életében: Kimle név alatt ekkor egyesült a Mosoni-Duna két partján fekvő község, Horvátkimle és Magyarkimle (BOGNÁR, 2020, 289–308.). A megyei lap községegyesítésről hírt adó újságcikkében a szerzők megemlékeztek a Borbála-járásról is. E szerint:

„A többnyelvű község múltjából a horvátoké a legérdekesebb, ők alkotják a lakosság nagyobb részét, és 400 év múltán is megőrizték nyelvüket, egyes szoká-

saikat. Ismeretlen a környéken, sőt Magyarország déli részén lakó horvátok sem őrizték meg a »Borbála-járás« szokását. Borbála napjának előestéjén hosszú fehér ruhába öltözött, lefátyolozott arcú lányok, fiatalasszonyok járják a házakat főzőkanállal kezükben, ajándékot visznek a kisgyermekeknek. A csintalankodó gyermekre ráütnek a főzőkanállal. A népszokás eredetére az öregek sem emlékeznek már.»¹⁶

A javarészt helyi pedagógusokból (Burkus Franciska, Cseh Júlia és Ludván István) és a Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának titkárából, mindenki Titkár bácsijából (Takács Adolf) álló szerzőcsapat az országos mozgalom hatására Kimlén is professzionálódó honismereti és helytörténeti munka eredményeit foglalta össze. Az *Életünket együtt folytatjuk* című írás lehetőség is volt egyben arra, hogy az egyesült község önmagát definiálja, egyúttal a külvilág számára is megmutassa az értékeit. A honismereti pályázatra készített írást a zsűri díjazta, így az egy országos napilapban, a *Magyar Nemzet*ben is megjelenhetett.¹⁷

Szintén az élenkülő honismereti munka gyümölcse Stipkovits Jánosné Novits Mária (Mici teta) 1969-ben készült szakdolgozata, amelyben Horvátkimle népszokásai, köztük a Borbála-járás átfogó bemutatására vállalkozott. (A szakdolgozat egy átdolgozott részlete olvasható: STIPKOVITS, 1999, 229–247.).

A horvátkimlei borbálázás szokásának ismertségéhez nagyban hozzájárult, hogy a megyei lap egyik újságírója, Joó József elköteleződött a téma és a közösség iránt. Joó 1979-es cikkének bevezető sorai így hangzanak:

„Egészség és szerencse maradjon itten, add meg, Borbála, ami az égre vagyon irva! Csak ámulunk: kiköpött fiatal lány lett a Friciből¹⁸, papírból műmellet rakott magának, sudár a dereka, mehetne az oltár elé, örök hűséget fogadhatna neki akármelyik legény. Julika néni kesztyűt húz. Kezdődik Kimlén egy horvát népszokás: a Borbálázás. »Így való ez, csinálták ezt régen, nem kell elhagyni ma sem« – mondja az ötven esztendő Gyergyói Imre, Julka néni öccse. Soltvadkerti fehéret önt a borospoharakba, a lemezjátszóra föltesz egy horvát kóló számot. Az énekes arról dalol, hogy most nőszült, a felesége máris megverte.»¹⁹

Joó leírja a hagyományelemeket, ismerteti a Szent Borbála-kultuszt, a szakirodalomban előforduló dologtiltó, termékenységvarázsló hiedelmeket és rítusokat és az első férfi Borbálán kívül megemlékezik arról is, hogy a múlt évben (1978-ban) a kimlei Borbálák felszálltak a buszra, úgy indult a Borbála-járás. A cikk egy átdolgozott változata

---

¹⁶ BURKUS Franciska – CSEH Júlia – KÁROLYI László – LUDVÁN István – TAKÁCS Adolf: *Életünket együtt folytatjuk. Kisalföld*, 12, 206, 1967. szeptember 24. 7.

¹⁷ BURKUS Franciska – CSEH Júlia – KÁROLYI László – LUDVÁN István – TAKÁCS Adolf: *Életünket együtt folytatjuk. Magyar Nemzet*, 24, 3, 1968. január 5. 5.

¹⁸ A Franci név elírása. BSz.

¹⁹ Joó József: *Kimlei Borbálák. Kisalföld*, 35, 287, 1979. december 8. 7.

1985-ben a *Szabad Föld*ben is megjelenhetett.²⁰ A Kimlén megélnékülő helytörténeti kutatásokról hírt adó írásokban is rendszeresen megemlékeztek a borbálázásról.²¹ Összességében megállapíthatjuk, hogy a napilapok híradásai nagyban hozzájárultak a szokás országos ismertségéhez.²²

A horvátkimlei Borbála-járás megújítása

Joó József 1988-ban már megrendülten búcsúztatta a szokást *Hagyományok nyomában. Sirató Borbáláért* címmel megjelentetett írásában:

„Ha holnap este Borbálák járnának Kimlén, annak örülnék. Sajnos, sok a kétség, valamint a kérdés e horvát népszokással kapcsolatban, s nem fogózkodhatunk abba a biztató kilátásba se – szerdán délelőtt ez kiderült –, hogy Gyergyói Julka néni (nyugdíjas, hetvennégy őst ért, a hagyományok lelkes ápolója) talpig fehérbe öltözik, tüllszerű fátyollal takarja el az arcát, főzőkanalára fehér szalagot köt, fehér zacskóját cukorral megtömi. Halkan mondja: »Én már nem.« Az elhatározás erős lábon áll. Akkor ki? Elbukni látszik a hagyomány. [...] Mondja Julka néni, úgy tudja, tavalý Bodó Erzsike is járta a házakat. Férjhez ment, elkerült a községből.”²³

²⁰ Joó József: Borbála. *Szabad Föld*, 41, 16, 1985. április 20. 12.

²¹ Például: „Úticélunkhoz érve Gyergyói Júlia fogad bennünket otthonában, ő az idősebbek klubjának tagja, a horvát hagyományok lelkes ápolója, a hagyományos Borbála-járás Borbálája, aki minden év december negyedikén (sic.) fehér lepelbe öltözik, s járja a házakat, fakanállal. Tőle került a gyűjteménybe horvát halotti lepel, terítők és ruhák... »Én amolyan felderítő vagyok« – mondja. »Járom a házakat és igyekszem rávenni az embereket, hogy a régi dolgokat adják a gyűjteményhez. A klubban meg magnóra mondjuk a régi történeteket, egyik alkalommal magyar részről, másszor a miénkről.» HÁMOR Vilmos: Padlásról a pincébe? Kimle kincse. *Kisalföld*, 38, 49, 1982. február 27. 7.

²² Pl.: „A horvátok lakta szigetközi községben, Kimlén még ma is él az ország más vidékein már feledésbe merült Borbála-napi népszokás, a Borbála-járás. A talpig fehérbe öltözött Borbála még az arcát sem mutatja meg a kicsiknek, vonásait fehér fátyol mögé rejti. A kíséretében levő kamasz fiúk kérnek bebocsátást a családokhoz, s ők faggatják ki a gyerekeket jó és rossz tetteikről. Borbála szó nélkül hallgatja végig őket, csupán titokzatos hümmögéssel jelzi, hogy őt nem lehet becsapni. Aztán előkerül a vesszőkosarából a sokféle meglepetés.” Mikulás-járás. *Délmagyarország*, 73, 287, 1983. december 6. 3.

²³ Joó József: *Hagyományok nyomában. Sirató Borbáláért. Kisalföld*, 43, 287, 1988. december 2. 5. A cikk folytatása: „Ráadásul a Franci sincs, Ausztriában dolgozik. A Franci meg ő együtt ballagtak, segítőkünk sok ajtón bekopogott, emígyen: »Borbálák vannak az udvaron, engedjétek be őket, szerencsét hoznak nektek!« És mentek, hogy jót vigyenek, a rontást, a betegségeket messze cipeljék a házból, hogy jelekké a gyerekek tudtára adják, jók legyenek, szót fogadjanak, a fakanállal megkopogtatott foguk ne romoljon, megütögetett hátuk sose görbüljön. »Egészséget és örömet! – Sve najbojega, zdravlja i veselja zeljim!« Folytatja Gyergyói Julka: »A ruhámat kezdem széjjel bontani, a fehér inget se veszem elő, a fátyolt se, a kesztyűt se.« Összeteszi a kezét, mintha nem hinne abban, hogy a szentre még nagyon sokáig emlékeztet a szokás. Ki sejtja a holnapot? A napok gyorsan gurulnak, kóccá nem változtatja a fonó asszonyok fonalát Borbála, és bennünk egyre az van, a fájó veszteségek közé tartozik a kimlei hagyomány. Bárcsak tévednének. Merthogy ilyen az ember: remény nélkül nem nagyon tud élni.”

A férfi Borbála, Németh Ferenc 1985-ben Ausztriába költözött („diszidált”); Gyergyói Júlia 1991-ben elhunyt. Ács Anna cikkét adatközlője, Gyergyói Júlia iránti érezhető tisztelettel azzal a kérdéssel zárta, hogy „*Vele végleg kihalt volna egy etnikus közösséget karakterisztikusan jellemző szokás? Bizonyosan nem tudhatjuk – ki sejtí a holnapot? – ám a jelek erre utalnak*” (Ács, 1994, 352.).

Szerencsére nem így történt! Az 1990-es évek elején helyi származású horvátkimlei óvónők újították meg dramatikus játékként a szokást, melynek során a gyerekek magyar és horvát nyelven elmondták a beköszöntőt, ezt követően feltették a kérdést, bejöhettek a Borbálák? A Borbálák belépése után a jelenlévők közösen imádkozzák a Miatyánkot, majd a Borbálák fakanalukkal sorra megveregetik a jelenlévők vállát, „*hogy egészségesek legyenek*” és cukorkát osztanak. Fennmaradt, hogy a Borbálák nem beszélnek. Az első évben Borbála bábokat osztogattak, „*hogy egész évben jelen legyen Borbála*”. A dramatikus játék az *Ethnographiában* közölt búcsúformulával zárult horvát és magyar nyelven (1. kép).

1. kép Borbálázás Kimlén az 1990-es évek elején. Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=_LecMXrFSqc 2:39

Mindeközben a közeg is változott, a Borbálák és kísérőik az óvodából átmentek az iskola épületébe, ahol a tantestületet, egy osztályt és az iskolai konyhát is meglátogatták. Mindez a munkanapokhoz igazodott: december 3-hoz legközelebb eső munkanap délelőttjére került át a borbálázás. Erre az időpontra tehető az is, hogy a Borbála-járás Magyar Kimlén is megjelent, mert az ottani óvodába, a Polgármesteri Hivatalba, a TÉ-ESZ irodába, valamint az idősek otthonába is elmentek a horvátkimlei kicsi Borbálák és kísérőik.²⁴ Az óvodások borbálázása a mai napig él;²⁵ emellett megjelent az iskolások borbálázása is, ugyanazzal a forgatókönyvvel.²⁶

²⁴ https://www.youtube.com/watch?v=_LecMXrFSqc (letöltés ideje: 2023. június 20.).

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=l d8QluXIuh4> (letöltés ideje: 2023. június 20.).

²⁶ <http://kimlesuli.blogspot.com/2010/12/borbala-jaras.html> (letöltés ideje: 2023. június 20.).

A borbálázás szokásában újabb fordulatot az hozott, amikor Németh Ferenc visszatért Ausztriából Kimlére és az újjászervezett táncegyüttes vezetője lett. Ekkor fogalmazódott meg az is, hogy a szokás bemutatható legyen. Az első színpadra vitel a 2000-es évek elején történt Kimlén, majd Ausztriában,²⁷ egy mosonmagyaróvári kulturális se-regszemlén,²⁸ illetve a megyei nemzetiségi napon.²⁹ Minden esetben újrafogalmazódott a hagyomány a közösség múltjából kiemelt hagyományelem színpadra állításával.

2016-ban a Borbála-járás bekerült a hungarikum mozgalom megyei szintű jegyzé-kebe, a Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktárba. Ezzel a falu közössége ismét vállalta, hogy nemzetiségi hagyományai közül egy horvát szokással, a Borbála-járással képvisel-teti magát. (Csak jelzésként említendő, hogy mennyire szerteágazó a hivatalos öröksé-gesítő folyamatba bekapcsolt érték-ként definiált örökségelemek köre: a Borbála-járással egyidőben „megyerikum” lett a csermajori középiskola; az Erebe-szigetek; a magyar szablya, a magyar szablyavívás és a Borsody-vívó rendszer; a szigetközi eceteshal, va-lamint a kapuvári böllérmáj.) A megyerikum indoklásában sorjázna a korábbi szokás-leírások toposzai:

*„A Borbála-járás Európában egyedülálló alakoskodó népszokás, csak Kimlén maradt fenn. Borbála december 3-án járja a falu utcáit, hogy egészséget és szerencsét vigyen a házak lakóinak. Borbála – aki fiatal lány, viselete szoknya, férfiing, fej- és vállkendő, harisnya, kesztyű, arca fehér fátuyollal van letakarva – kezében fehér szalaggal diszített fakanalat tart. Nem beszél, csak mutogat, ezért kísérője – aki többnyire fiatal legény – kéri horvát nyelven a bebocsátást a házba. Köszönti a ház lakóit, imára szólítja fel a gyerekeket. Fakanalával megkocogtatja a gyermekek fogait, hogy egészségesek maradjanak, megveregeti a lakók fájós testrészeit a gyögyulás reményében. Távozáskor a gyerekek megígérik, hogy jók lesznek, majd cukorkát ad nekik Borbála, a földre pedig magokat szór a jövő évi jó termést biztosítva ezzel. A kísérők köszönnek el a ház lakóitól egészséget, jó termést és szerencsét kívánva nekik.”*³⁰

²⁷ 2003-ban Borisdorfban (Báránd).

²⁸ 2006. december 1. A Pisztráng Kör szervezésében Mosonmagyaróváron.

²⁹ MÉSZELY Réka: Féltik hagyományait a nemzetiségek is. *Kisalföld*, 71, 220, 2016. szeptember 19. 9. „»A horvát hagyományokat erősen őrző családban nőtem fel. Számításaim szerint ma még körülbelül négyszázan beszélhetik a gradistyei horvát nyelvet Horvátkimlén. A fiatalok között is so-kan értik a nyelvet, de – általában a vegyes házasságok miatt – már nem beszélük« – magyarázza a KUD Konoplje Táncegyüttes alapítója, koreográfusa és vezetője, a helyi születésű Németh Franci, aki már régóta foglalkozik és kutatja a borbálázás hagyományát. Ezt egyébként a rendezvényen be is mutatták, hiszen remélik, a magyarkimlei templom melletti 124 éves hársfával, a horvátkimlei temetőhöz vezető hársfasorral (a valóságban gesztenyefasor – BSz) a megyerikumok közé kerül-het. A Megyei Nemzetiségi Napon első ízben adták át a Győr-Moson-Sopron megye szolgálatáért díjat nemzetiségi tagozatban, melyet Völgyi Gézának ítéltek oda. A kitüntetett aktívan dolgozik a gradistyei horvátok fennmaradásáért, nyelvük és identitásuk megőrzéséért.”

³⁰ MÉSZELY Réka: Ecetes hal és böllérmáj. *Kisalföld*, 71, 234, 2016. október 5. 9.

A megyerikum minősítés megszerzése, valamint, hogy a szokás bekerült a közművelődési *Jó gyakorlatok jegyzékébe*,³¹ tovább erősítette a közösség önreprezentációjában a Borbála-járás szerepét (2. kép).

2. kép Forrás: Kisalföld, 71, 234, 2016. október 5. 9.

Szintén Németh Ferenchez köthető az ún. Borbála-estek megszervezése 2015-től, amelyről rendszeresen hírt ad a sajtó, és már az első alkalommal különlegességekkel készültek: megrendezték az „első európai Borbála-szépségversenyt”.³² 2017-ben hárman öltöztek be Borbálának. Az eseményről a megyei lapon kívül³³ az ORF nemzetiségi

³¹ <https://www.jogyakorlaton.hu/archivum/70-online-szakmai-munkaertekezlet-848/5-gyakorlatot-bemutatja-kud-konoplje-tanccsoport-mali-dunaj-horvat-enekkar-tothne-boda-eva-maria-a-nemzeti-muevelodesi-intezet-gyor-moson-sopron-megyei-igazgatóságának-megyei-igazgatója-853> (letöltés ideje: 2023. június 20.). „Jó gyakorlat: Kimle (Horvátkimle), Borbála járás (Győr-Ménfőcsanak-Ménfőcsanak Megye). Európában egyedülállóként maradt fenn Kimlén (Horvátkimlén) a Borbála járás ma is élő hagyománya, mely bekerült a Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktárba. A Borbálázás nagyon ősi és régi gyökerekkel rendelkező horvát népszokás. A Horvát Nemzetiségi Önkormányzat és a helyi két hagyományörző egyesület minden évben Borbála közeledtével Borbála est formájában egy jelenet bemutatásával, Borbála szépségversennyel, népviseleti felvonulással, Ausztria, Szlovákia és a megye horvát lakta településeiről hívott vendégekkel emlékezik meg a szokásról.”

³² Szépségverseny. Kisalföld, 70, 279, 2015. november 28. 8. (szerző nélkül, rövidhír) „A KUD Konoplje együttes első ízben rendez Borbála-szépségversenyt az Európában egyedülálló horvátkimlei alakoskodó népszokás tiszteletére ma este 6 órakor a művelődési házban. A legötletesebb és legszebb Borbála-viseleteket díjazták, a bátyus bálon tamburazenére horvát táncházat is rendeznek.”

³³ Mészely Réka: Európában egyedülálló népszokás a borbálázás. Kisalföld, 72, 283, 2017. december 5. 8. „Borbála-nap előestéjén, december 3-án talpig fehérbe öltözött, lefátyolozott arcú asszonyok járkák a falut, hogy egészséget és szerencsét vigyenek a házak lakóinak. Európában egyedülálló horvát népszokás maradt fenn Kimlén, mely mára megyerikum is. A kimlei KUD Konoplje Táncegyüttes alapítója, koreográfusa és vezetője, a helyi születésű Németh Franci régóta foglalkozik és kutatja a borbálázás hagyományát. Ez a népszokás Európában egyedülállóan Kimlén maradt fenn. Nemrég a megyei értéktár kincsei közé is bekerült. A napokban újból felelevenítették ezt a különleges hagyományt. Múlt szombaton a helyi művelődési házban Borbála-szépségversenyt szerveztek,

sajtója is beszámolt.³⁴ A cikkben összekapcsolják a szokást a Szent Borbála-kultusszal, és hírt adnak arról, hogy Vecsei Marija nyerte a szépségversenyt (3. kép).

3. kép Forrás: *Kisalföld*, 72, 283, 2017. december 5. 8.

A 2018-as Borbála-estről a megyei napilapban megjelent híradás szerint:

„A Borbála-járás a horvátság egyik jelentős hagyománya, mely Európában egyedülálló módon csak Kimlén maradt fenn. Nem véletlen, hogy felvették a megyerikumok sorába. [...] Napjainkban az óvodások, iskolások is a borbálázás aktív résztvevői, biztosítva, hogy ez a népszokás továbbra is fennmaradjon és akár hungarikummá válhasson.”³⁵ (4–5. kép)

---

melyen hárman indultak: a zsűri értékelt ruhájukat, bemutatkozásukat. Érdekeség, hogy a talpig fehérbe öltözött, elfátyolozott asszonyok nem beszélnek, csak mutogatnak, helyettük egy-egy kísérő szól. Első helyezett Vecsei Jánosáné Babi lett. Ugyanitt a táncsoport asszony tagjai is beöltöztek, lámpással érkeztek a besötétített terembe, ezzel felidézve a régi esték hangulatát. Vasárnap, Borbála-nap előestéjén a falut is járták a Borbálák. A hagyomány szerint köszöntik a ház lakóit. Fakanállal kocogtatják meg a gyermekek fogait, megveregetik a lakók fájós testrészeit, hogy egészségesek maradjanak. Szerencsét és egészséget kívánnak. Távozáskor imádságra szólítják fel a gyermekeket, akiket egy cukorkával ajándékoznak meg. Tegnap a felnőtt táncosok mellett a hagyományt őrző horvátkimlei óvodások és iskolások a polgármesteri hivatalba is ellátogattak borbálázni.”

³⁴ <https://volksgruppen.orf.at/v2/hrvati/stories/2812594> (letöltés ideje: 2023. június 20.).

³⁵ Borbála-járás. *Kisalföld*, 73, 282, 2018. december 5. 8.

Barbarin večer Kemlja

A Borbála-járás a horvátság egyik jelentős hagyománya, mely Európában egyedülálló módon csak Kimlén maradt fenn. Nem véletlen, hogy felvet-

ték a Megyerikumok sorába. A hagyomány szerint Borbála fehérbé öltözik, arcát eltakarja, nem beszél. Kísérőjével házról-házra jár, bebocsátást kér hajlékukba, megimádkoztatja a család tagjait, majd fakamáival megérinti a test fájó részeit, hogy a betegséget távol tartsa. Végül apró ajándékok (cukorkák) osztogat.

Napjainkban az övodások, iskolások is a Borbálázás aktív résztvevői, biztosítva, hogy ez a népszokás továbbra is fennmaradjon és akár Hungarikummá válhasson.

December 1-jén a KUD. Konpoplje Táncegyüttes és a Mali Dunaj Éneklőkar tagjai, meghívotti vendégek ezt a népszokást elevenítették fel egy vidám összejövetel alkalmával.

4. kép Forrás: *Kimlei Hirmondó*, XXI, 1, 2019. április 11. http://kimle.hu/wp-content/uploads/2020/02/kimlei_ujzag_2019.-I..pdf

volksgruppen ORF.at HRVATI Bejelenje: 25,4 °C

Remenjen | TVtket | Radio | Debata | Östernich | Writer | Sport | News

Običaj „Barbare“ u Hrvatskoj Kemlji

U Hrvatskoj Kemlji u Ugarskoj gaju prilikom svetka svete Barbare, 4. decembra, jedinstveni običaj. Na predvečer svetka ada danas se žene i dvojke opravu čisto u bijelo i kot Barbare pohadjaju stane i dilu blagoslov.

Sveta Barbara je živila u tretom stojeću u Nikodemiji, današnjej Turskoj. Kad je još kot dvojka prestupila kršćanskoj vjere i još je - ovako povica legenda - nje otac odušicao glavu. Barbara brzi med one 14 svece, ke kršćani u različni strica zadivaju rado za pomoć. Ona je patrona umirujućih, rudarst. i čuvarica seljakov od strjele i nevimena.

Stare note jedne „Ja Dan svete Barbare“

Barbara dojde kot bijela i nima pojava u stan

Običaj u Hrvatskoj Kemlji još gaju tri do četine žene. Barbara je bijelo opravná, u jednoj ruci nosi vrnjaču u drugoj vrnjaču sa slatkočami. Glava je pokrta bijelim šilatom tako da i obrz nije vidljiva.

5. kép Forrás: <https://volksgruppen.orf.at/v2/hrvati/stories/2812594>

A 2019-es Borbála-est egyben néptáncos találkozó is volt. A helyi sajtó tudósítása szerint „igazi nemzetközi rendezvény”.³⁶ A borbálázás új kellékeként jelent meg a lámpás, mely motívum valószínűsíthetően a magyarkimlei Márton-napi felvonulás lámpásának átvétele (6. kép).

2022. november 26-án hatodik alkalommal „hagyományos” Borbála estet rendeztek Kimlén. Kétnyelvű meghívón egy horvát nyelvű, a Borbála-járás legfontosabb mozza-

³⁶ <https://www.kisalfold.hu/tudosito/2019/12/borbala-est-kimlen-fotok> (letöltés ideje: 2023. június 20.). „*Igazi nemzetközi rendezvénynek adott ismét otthont a kimlei Művelődési Ház a minap. A helyi horvátság az advent kezdetét megelőző szombat este várta az érdeklődőket, hogy az Európában egyedülálló módon Kimlén a mai napig is élő és már a Megyerikumok közé felvett népszokást, a Borbála járást bemutassa. Volt itt már a korábbi években Borbála szépségverseny is, a szervezők azonban minden évben összekötik a hagyomány bemutatását valami újítással. Idén az egykori néptáncosok találkoztak.*”

2 „Barbarov” prikazuje običaj u kulturnom domu Hrvatske Kemlje

Kemljansko Kulturno umjetničko društvo Konoplje se zalaže za očuvanje hrvatske kulture, jezika i običajev. Nedavno su priredili poseban Barbarin večer, pri kom su publiki prikazali ov običaj. Uza to su pozvali na naticanje za najlipšu Barbaru. Med četirimi kandidaticama je dobila Marija Vecsel.

6. kép Forrás: <https://volksgruppen.orf.at/v2/hrvati/stories/2812594>

natait számba vevő verses meghívó – Németh Ferenc szerzeménye – is helyet kapott (7a., b., c. kép).

Az est kezdetén a köszöntések után Németh Ferenc elmondta a borbálázás legfontosabb sajátosságait, és vetítéssel emlékezett meg a horvátkimlei borbálázás történetének legfontosabb szereplőiről, fordulópontjairól. Az est folyamán tizenhárom Borbála vonult fel, közülük tízen kimleiek, hárman pedig Kimléről elszármazottak (8. kép).

Ezt követte a viseletbemutató-revü mosonmagyaróvári, bezenyei, jandorfi, cunovoi, neudorfi és kimlei résztvevőkkel, amely során a régi („jako staro”) ruhadarabok különös figyelmet kaptak (9. kép).

A Borbála-est vendégeit felöltöztetett Borbála-baba, egy lámpás és egy adománygyűjtő kancsó fogadta (10. kép).

2022-es évben Borbála megjelent az országos sugárzású Dankó Rádióban, a szokás jellegzetességeit Juhász Katalin néprajzkutató foglalta össze.³⁷

A 2022-es Borbála-est másnapján készült a következő felvétel, melyen Borbála ház előtti dekorációként látható. A helyi Látogatóközpontban pedig fotópontként várja Borbála a vendégeket (11–12. kép).

³⁷ <https://mediaklick.hu/cikk/2022/12/05/tudta-e-a-het-jeles-napjai-december-4-borbala> (letöltés ideje: 2023. június 20.)

KEMENI BORBÁLA EST

Szentotthely városi rendezésű, előzetes, ingyenes 2022. november 26-án (szombat) 17 óráig a Művelődési Házban, ahova a tanulóknak és szülőiknek is meg kell jönniük.

Az est főnyitóját a népviseleti műbemutató mellett a Borbála és Hagymányosok felvonulása adja.

Műbemutató műsora:

- a 10 éves Miki Donny énekli.
- a 20 éves EUD Kossóly Tíme győztes.
- a 20 éves Bernyó Tamara szobrász.

Vendégeink, akik a műsorvezetést magadják be:

- Nemesi (Anatóri)
- Jászai (Sándor)
- Csontos (Sándor)
- Bernyó
- Mészárosné

Az est díjazását Ivo Šeparović, a PAX és BONUM nemzetközi fúvós karnya ismételt díjazásával adja.

A nagy műsorvezető az adomány elosztásánál kétféle díjazást ad.

Az este való bejegyzés díjazás, támogatásokat kértünk az iskolákban.

Szerzők:
EUD Kossóly Tíme győztes - Ivo Šeparović Nemzetközi Önkormányzat

7a. kép

POZIVNICA

*U Hrvatskoj Kemlji, bodbe, ljubi, bodbe,
Čudo čete vidiš, star običaj naš!
Dajti čaju Barbare, va ljubi va sprave,
S čajle Europe babe, divjaka žene.
Nina vilo one niti vika nose,
A! napa zastane kad biva va divje!*

*Ov običaj Kemlji je od vjeka star,
Za divjake ljude pravi bogat dar!
Donesite pivo i pšeraj da ne fal!
Feselo će bit, ov običaj star!
Trideset let dugo juči Miki Donny,
Dvajset let Kossólyje prečvalo kosaq!
Tamaraško Drajnto i Bližnje će doći,
Dvajset let su prošli slaviti će i oni!*

*Častova će doći ti svojem gospodaru,
Hrvat : Mesto, na koji pod pamet!
Rečava za naša, Hrvat na Hali,
Neka nam poluže, kako su bogati!
Barbaram se keče svi mizamo mači,
I tako od njih dobro zabavite si uprost!*

7b. kép

Na 26-ja novembra ove ljeto u Kemljanskom kulturnom domu će biti predstava „Dni Barbare“. Za goste odjerto od 17.00 ur, zabava traje samo do petnaći. Svakoga odavno čekamo, npr. njemci, Hrvat! Staro i mlado! Često gost nam je Hrvat i roditelj obava Puc i Bonina Ivo Šeparović iz Hrvatske.

Za dobrovoljne date veliko dug plat.

Pšeraj i pivo ne zabite se s ovom domci! Najmanje 14 – 15 Barbare će se pojmit. Čuvajmo običaj naš, da još živi u cijeloj Evropi samo u Hrvatskoj Kemlji.

Željimo ugostiti i lip večer, jako dobra zabava.

EUD Kossólyje – Kemljanska Hrvatska Samoprava

Vidi mo se na 26.nov.2022. u 17.00 uru Kemlji u Kulturnom domu!

7c. kép

8. kép Borbálák beöltözése, Kimle. Fénykép: Szilágyi Levente, 2022

9. kép Németh Ferenc kimlei viseleteket mutat be.
Fénykép: Szilágyi Levente, 2022

10. kép Felöltöttetett Borbála-baba. Fénykép: Szilágyi Levente, 2022

11. kép Kimle.
Fénykép: Bognár Szabina, 2022

12. kép Kimle.
Fénykép: Bognár Szabina, 2022

Németh Ferenc: hagyománygyűjtő, szervező, előadó, rendező és szerző

Németh Ferenc Borbála-járással kapcsolatos újításai nem kizárólag az Ausztriából történt visszaköltözése utáni időszakra tehetők. Mint láttuk, ő volt az első férfi Borbála az 1970-es évek végén. Elmondása szerint kétszer-háromszor öltözött be, „csak akkor, amikor nem volt más”. A beöltözésekkor hozzáfért olyan „bizalmas” adalékokhoz, melyek a gyűjtőkhöz nem jutottak el, vagy szemérmesen hallgattak róla: pl. „Borbálának csak olyan lány/asszony öltöztetett be, aki nem volt beteg”. A fehér ruha, a tisztaság szimbóluma, a menstruáló (tisztátalan) nők kizárása a szokás korábban hangsúlyosabb mágikus erejére irányítja a figyelmet. A férfi beöltözése, a buszra szállás és az ezekkel kapcsolatos beszámolókból tükröződő „bolondozás”, a szabályozók relativizálódása azt tükrözi, hogy a szokás elveszítette mágikus erejét: már senki nem hisz abban, hogy az valóban hozzájárul az egészségvarázsláshoz, egyszerűen csak játékká vált. Németh Ferenc az 1960-as években Budapesten dolgozott, itt ismerkedett meg Eperjessy Ernővel, aki a beszélgetésük hatására látogatott el Dömötör Teklával Kimlére. Eperjessy Ernő kérdezte meg Németh Ferencet annak idején arról is, hogy kapcsolódott-e mondóka a Borbála-járáshoz („mit szoktak mondani?”). Erre Németh Ferenc ma így emlékszik:

„Tudod minden néprajzos többet akar, hogy érdekes legyen, hogy fölfigyeljenek rá ami nem is volt. Soha nem volt mondóka Kimlén, most már ki merem mondani, többeknek elmondtam, azt a szöveget horvátul én fogalmaztam, leírtam és az Ernőnek mondtam, Isten nyugosztalja! hogy hát ezt mondták. Gondoltam kimleiek benne lesznek az újságba, milyen fontos dolog az, szöveg is van. Nem volt soha szöveg,

az életben nem volt és most már elismerem, mert általában egy népszokás változik, és ezt hozzá lehet tenni, hogy ez megváltozott, mert mondanak egy köszöntőt, ami soha nem volt. De annak már mikor volt, már ötven éve, ha nem több, érted. És ezt el kell, hogy fogadják. .... sokáig senkinek nem mondtam meg, hogy azt a mondókát kifaragtam, de volt olyan, aki azt állította a 70-es években, hogy emlékszik rá, mert az ő nagymamája is ezt így mondta. .... Később rájöttem valamire, hogy egy olyan szót használtam a mondókába, amit Kimlén nem használtak .... később én ezt kicseréltem, hogy kimlei szöveg legyen. Nekem egy dallam motoszkált a fejemben és annak a ritmusára írtam ezt a mondókát. Nem lett énekelve sohasem, hanem először lett énekelve, mikor én színpadra vittem Kimlén.”³⁸

Meggyőződésem, hogy az újítások sora, valamint az a tény, hogy már az 1960-as években sem az „eredeti, ősi” szokásrendet sikerült rögzíteni, hanem annak egy beköszöntővel és búcsúformulával kiegészített változatát, semmit nem von le sem a néprajzi gyűjtések, sem a szokás értékéből, hiszen mindkettő betöltötte funkcióját. Szerencsésnek mondható a helyi közösség, hogy a hatvanas évek második felében megvalósult gyűjtéseket Ács Anna később megismételte, és hosszabb terepmunkájának köszönhetően minden kérdésben – köztük alapvetően a köszöntő és búcsú formula ügyében is – pontos képet kaphatunk a szokásról, annak funkciójáról.

Záró gondolatok – a néprajztudomány megmenti a szokásokat?

Szegedy Rezső a nyugatmagyarországi horvátok lakodalmi szokásai között kiemelten foglalkozott a kánai menyegző előadásával, valamint az úgynevezett zöld koszorúval (SZEGEDY, 1921). Ezek mára már nem élő szokások Horvátkimlén.³⁹ Ugyanő írja le, hogy a nyugat-magyarországi horvát lakodalmakban a pap kívánságára énekelték a kánai menyegzőről szóló éneket, mert úgy tartották, „a kedélyes mulatozás még az Úristen előtt is kedves” (SZEGEDY, 1921, 63.). Ugyanezt tapasztaljuk az új, közösségi szintéren megrendezett borbálázás közös kezdő imádságánál is: senki nem lepődik meg a kifejezetten világi rendezvényt (szépségverseny, táncos találkozó, viselet-bemutató revü) megszentelő közös imán, hisz a kimleiek a mai napig vallják „a mulatozás az Úristen előtt is kedves”. Szegedy Rezső bevezetőben idézett aggodalma, hogy a „karakterisztikus” hagyományok eltűnnek, és az a megközelítés, hogy az „ethnographus” azért gyűjt, hogy megmentse, ami menthető, (dokumentáljon) sok tekintetben korszerűtlen, avitt paradigma, hiszen valós tényeken alapulnak az emlékezet időbeli korlátaival kapcsolatos felvetések éppúgy, mint ahogy esetünkben az adatközlők tudásával, az átadott ismeretek „valódiságával” kapcsolatos kételyek. Nem vitatva azt, hogy a Borbála-járás kutatásában is egy minél korábbi írásos forrás jelenthetne áttörést, a kimlei példa a néprajztudomány hagyománymentő/őrző funkcióját támasztja alá. A néprajzkutatók kimlei

³⁸ Részlet a Németh Ferencsel készített interjúból (Kimle, 2023. április 15.).

³⁹ Dömötör Tekla és Eperjessy Ernő 1966-os gyűjtésükkor a feljegyzések szerint felvették a kánai menyegzőt. A Borbála-járás életben tartását és a helyi hagyományok ápolását élethivatásának tekintő Németh Ferenc őriz egy eredeti zöld koszorút, melyet restauráltatott.

gyűjtése máig tartó hatást gyakorolt a közösség életére: dokumentált egy szokást, és ezzel nemcsak a szokás, de a közösség fennmaradásához is hozzájárult, vagy legalábbis komoly erőforrást szolgáltatott ahhoz. Azzal, hogy a néprajztudomány leírta a szokást, hozzájárult fennmaradásához, sőt, mint láttuk, a szokás tartalmát is befolyásolta, hogy mit rögzített „hivatalos” szokáskanonként, hiszen a Borbála-járás 1990-es évek eleji dramatikusan megújításakor központi szerepet kapott az a beköszöntő és záró formula, melyet Eperjessy Ernő 1968-as *Ethnographia*-beli cikkében „Németh Ferenc szíves közlése alapján” tett közzé. Természetesen ugyanígy a szokás fenntartásában és – mint láttuk – alakításában részt vállalók, mindenekelőtt Gyergyói Júlia és Németh Ferenc szerepvállalása is nélkülözhetetlen volt; a helyi emlékezet szempontjából is fontos lenne összegyűjteni azt, hogy évről-évre kik öltöztek be Borbálának.

Látnunk kell még, hogy Borbála nem az egyetlen télközépi néma asszonyalakoskodó volt Horvátkimlén: december 7-én járt Mikulás anyja (Mikulina májka szintén fehér ruhába öltözve, nyakában kerek, Máriát a kis Jézussal ábrázoló, fehér szalagon lógó szentképpel, kosarában sodrófát vitt magával), őt követte Luca (Lucija) december 12-én (DÖMÖTÖR, 1967, 153.).⁴⁰ Mindhárom asszonyalakoskodó járt a faluban a második világháborút követő években is, de Ács Anna megállapítása szerint egyre ritkábban: „1960-as évek végétől már senki sem öltözött be Horvátkimlén Mikulás anyjának, illetve Lucának, e két szokás kikopott a helyi horvátok népi kultúrájából” (ÁCS 1994, 352.). Ezzel szemben a néprajzkutatók által lejegyzett Borbála Kimlén – mint láttuk – a mai napig teszi a dolgát: az ő kultuszát őrző közösségére „szerencsét hoz és a bajt elviszi”, ezzel nagyban hozzájárul a horvát identitás megtartásához. A néprajzkutató pedig a 21. század elején azt rögzítheti, hogy ez esetben az „eredeti” szokás átalakulása nemcsak a szokás, hanem a közösség fennmaradásához is hozzájárult. A kimlei példa esetén a néprajztudomány általi feltárás előfeltétele volt a szokás sajtóban történő megjelenésnek éppúgy, mint a Borbála-járáshoz kapcsolódó – a szokást az eredeti kontextusából kiragadó – közösségi alkalmak szervezésének. A számmal ellátott Borbála-estek mára meghatározó „horvát” közösségi eseményekké váltak.

Meggyőződésem, hogy ha egyszer a Borbála-járás hungarikum lesz, akkor a felterjesztés indokai között feltétlen szerepeltetni kell azt, hogy a magyar néprajztudomány által megmentett gradistyei horvát szokásról van szó. Természetesen ettől függetlenül is fontosnak tartanám, hogy a szokáselem máig nyúló története bekerüljön a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Legutóbb Marko Dragić spliti professzor 2015-ben írt átfogó tanulmányt a horvát Szent Borbála-kultuszról, de gradistyei adatai között mindössze egy Borbála-ág szerepelt (DRAGIĆ, 2015).

A kimlei példa igazolja, hogy a néprajztudomány azzal, hogy a közösség múltjából kiválaszt egy-egy elemet (szokást), nem csupán a hagyományt őrzi és erősíti, hanem a hagyományt fenntartó közösségek számára is erőforrást, lehetőséget kínál a közösség megerősítéséhez (vö. APPADURAI, 2001, 3–31.). A Borbála-járás szokásgyakorlatának néprajztudományi kodifikálása egyéni és közösségi szinten is hozzájárult egy horvát

⁴⁰ „Im Dorfe Kimle (Komitat Győr-Sopron) gab es bei den kroatischen Familien im Jahre 1966 Barbara-, Luzien und Nikolaus-Vermummungen; sogar die »Mutter des Nikolaus« erschien als eine selbständige Maskenfigur” (DÖMÖTÖR, 1967, 153.).

szokás és a horvát identitás megőrzéséhez, annak ellenére, hogy a megmentett szokás tartalma, eredete (ősisége) korántsem tisztázott. A Borbála-járás 1990-es évek utáni története egy reziliens⁴¹ szokásgyakorlat története. Túllépve a gradistyei horvátság megszűnéséről szóló bő százéves diskurzuson talán azt is rögzíthetjük, hogy egy közel fél évezrede bevándorolt, reziliens közösség szokásáról készülhetett itt számvetés, valamint hogy a Borbála-járás szokásának életben tartása elősegítette a közösség rezilienciáját.

Források

- Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet Adattára (MTA NTI)
VII. 7.e. Dömötör Tekla hagyaték.
KSH (Központi Statisztikai Hivatal)
1912 *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Budapest.

Irodalom

- ÁCS Anna
1994 Borbálázás Horvátkimlén. *Arrabona – Múzeumi közlemények*, 31–33, 345–360.
- APPADURAI, Arjun
2001 A lokalitás teremtése. *Regio*, 12, 3, 3–31.
- BÉKÉS Vera
2002 A reziliencia-jelenség, avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: FORRAI Gábor – MARGITAY Tihamér (szerk.): „Tudomány és történet” – *Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére.* 215–228. Budapest, Typotex.
- BENČIĆ, Nikola
2013 Eine Synopse der burgenländischen Kroaten durch Jahrhunderte. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 58, 2, 261–273.
<https://doi.org/10.1556/SSLav.58.2013.2.3>
- 2017 *Miloradić. Život, djelo i poslovanje Mate Meršića Miloradića 1850–1928.* Željezno, [Magánkiadás].
- BOGNÁR Szabina
2020 Közigazgatási észszerűsítés, vagy az önállóság felszámolása? Hídépítés és községegyesítés (Kimle, 1966). In: HORVÁTH Gergely Krisztián – CSIKÓS Gábor (szerk.): *Az árnyékos oldalon. Vidéki Magyarország a rövid hatvanas*

⁴¹ A Békés Verától származó meghatározás alapján: „A reziliencia konszubsztanciális fogalom: külön elemzés nélkül, egyszerre jelenti rendszerek belső stabilitásának és a megváltozott környezeti viszonyokhoz való alkalmazkodási („túlélési” avagy „megbirkózási”) képességének küszöb-tartományát. A ’reziliencia’ a ’rezisztenciának’, az ’inerciának’, a képlékenységnek és a ’stabilitásnak’ olyan dinamikus, holisztikus alternatívája, amely egyfajta képlékeny, rugalmas megmaradást jelent, ugyanakkor tartalmilag nem rendelkezik az ’ellenállás’ fogalmában rejlő rigiditással, a képlékenységnek a szokásos ’tetszőleges alakíthatóság’ értelmével, az ’inercia’-ban meglévő ’lomhaság, tehetetlenség’ fogalmával, vagy éppen a ’stabilitás’ megszokott jelentésével, sőt ezekkel éppen ellentétes” (BÉKÉS, 2002, 218.).

- években.* 289–308. Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) – Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- DOBOS Balázs
2008 Nyitás vagy visszarendeződés? Az 1968-as párthatározat és következményei. *Kisebbségkutatás*, 17, 3, 385–405.
- DÖMÖTÖR Tekla
1967 Masken in Ungarn. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, 63, 3–4, 142–161.
1972 *Magyar népszokások.* (Magyar népművészet 6.) Budapest, Corvina.
1974 *A népszokások költészete.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- DRAGIĆ, Marko
2015 Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 13, 2, 141–163.
- EITLER Ágnes
2019 Egy örökségelem története és kontextualizációs lehetőségei. Az Ecsери lakodalmas. In: BORBÉLY Sándor – ISPÁN Ágota Lídia – MAGYAR Zoltán (szerk.): *Ethno-Lore XXXVI.* 51–79. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet.
- EPERJESSY Ernő
1968 Borbála-napi hiedelmek, szokások és a nyelvcseré kérdése. *Ethnographia*, 79, 560–587.
- FAZEKAS István
1993 A győri egyházmegye katolikus alsópapsága 1641–1714 között. *Történelmi Szemle*, 35, 1–2, 101–131.
- FÖGLEIN Gizella
2009 A nemzetiségi-kisebbségi kérdés, mint külpolitika államhatáron belül. Adatszolgáltatás az ENSZ-nek és párthatározat a magyarországi nemzetiségekről – 1958. *Jogtörténelmi Szemle*, 1–13.
- HARTOG, François
2000 Örökség és történelem: az örökség ideje. *Regio*, 11, 4, 3–25.
- HIRSCHLER, Michael
2017 Die lateinischen Arbeiten von Mate Meršić Miloradić – Latinska djela Mate Meršića Miloradića. In: STERN-PAUER, Gerlinde – KARALL, Sarah (Hrsg.): *Znanstveni članci Gradišćanskih Hrvatic i Hrvatov – Wissenschaftliche Aufsätze der Burgenlandkroatinen und –kroaten 3.* 37–63. Großwarasdorf, KUGA.
- HORVÁTH József
1999 Mersich Máté (Répcesarud, 1850 – Horvátkimle, 1928), *Arrabona – Múzeumi közlemények*, 37, 1–2, 347–364.
- HORVÁTH József (szerk.)
1999 *Fejezetek Kimle múltjából. Tanulmányok és kisebb dolgozatok a falu történetéből és néprajzából.* Kimle, Kimle Község Önkormányzata.
- HORVÁTH Sándor
2005 A grádistyei horvátok XVI–XX. századi asszimilációjának példái. *Kisebbségkutatás*, 14, 1–4, 181–193.

HUSZÁR ATTILÁNÉ FÁBIÁNKOVITS Erzsébet

2016 A Magyarországon élő gradistyei horvátok komplex, transznacionális identitásának jellemzői. In: POZSGAI István (szerk.): *Studia Slavica Savariensia 1–2. XI. Nemzetközi Szlavisztikai Napok. In memoriam Pável Ágoston.* 179–185. Szombathely, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.

KOLNHOFER Vince

2008 *A gradistyei horvátok és a magyar–osztrák határkijelölés.* (Doktori Disszertáció. Interdiszciplináris Bölcsész- és Társadalomtudományi Doktori Iskola. Európa és a magyarság a 18–20. században.) Pécs, PTE BTK.

KÓSA László

1971 Urosevics Dániló: A magyarországi délszlávok története. Kiadja a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége. Bp. 1969. 144 l. Könyvszemle. *Ethnographia*, 82, 444–445.

KURET, Niko

1955 Aus der Maskenwelt der Slowenen. In: SCHMIDT, Leopold (Hrsg.): *Masken in Mitteleuropa: volkskundliche Beiträge zur europäischen Maskenforschung.* 211–212. Wien, Kommiss. Berger.

PÁLFY, Géza – PANDŽIĆ, Miljenko – TOBLER, Felix

1999 *Ausgewählte Dokumente zur Migration der Burgenländischen Kroaten im 16. Jahrhundert – Odabrani dokumenti o seobi Gradišćanskih Hrvata u 16. stoljeću.* Eisenstadt, Kroatiches Kultur- und Dokumentationszentrum.

RESS Imre

2008 A nyugat-magyarországi horvátok identitástudatának alakulásához a 18–20. században (Vallás és történelmi önismeret). In: CSÁSZÁR Melinda – ROSTA Gergely (szerk.): *Ami rejtve van s ami látható. Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára.* 411–426. (Pázmány Társadalomtudomány 10.) Budapest – Piliscsaba, PPKE.

STIPKOVITS Jánosné

1999 Horvátkimle népszokásai. In: HORVÁTH József (szerk.): *Fejezetek Kimle múltjából. Tanulmányok és kisebb dolgozatok a falu történetéből és néprajzából.* 229–247. Kimle, Kimle Község Önkormányzata.

SOKCSEVITS Dénes

2021 *A magyarországi horvátok rövid története.* Budapest, Croatica Kiadó.

SZEGEDY Rezső

1921 Nyugatmagyarországi horvát lakodalmi szokások. *Ethnographia*, 32, 60–68.

TOBLER Felix

1979 Horvát betelepülés Moson megyébe a XVI. században. In: GECSÉNYI Lajos (szerk.): *Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéhez.* 53–69. Győr, Győr-Sopron Megyei 1. sz. Levéltár.

TÓTH Ágnes

2016 A „nagypolitika” erőterében. Délszlávok Magyarországon, 1945–1948. In: HORNÁK Árpád – BÍRÓ László (szerk.): *Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán, 1941–1948. Történelem és emlékezet.* 337–372. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

TYRAN, Katarina Klara

- 2021 Povijest i jezik gradišćanskih hrvata. In: SLAVUJ, Kolo – IVANČAN, Andrija (izd.): *Narodni pjesni obicaji Gradišćanskih Hrvata: Istrazivanja i zapisi dr. Ivana Ivančana*. 22–27. Bec, Kolo Slavuj.

UJVÁRY Zoltán

- 2007 *Kultusz, színjáték, hiedelem. Agrárkultusz a magyar és az európai folklórban. Játék és maszk I–IV. Folklór az Ördögi kísértetekben*. Miskolc, Herman Ottó Múzeum.

UROSEVICS Danilo

- 1969 *A magyarországi délszlávok története*. Budapest, Hazafias Népfront Országos Tanácsa – Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége.

SZABINA BOGNÁR

“SRÍCU ĆE VAM DONEST, A NEVOLJU ODNEST!” – “IT WILL
BRING YOU GOOD LUCK AND TAKE AWAY BAD LUCK!”
THE CUSTOM OF THE SAINT BARBARA’S DAY PROCESSION
IN HRVATSKA KEMLJA IN THE 20TH-21ST CENTURIES

Mate Mersich Miloradić, a priest/poet/scholar from Hrvatska Kemlja, coined the above Burgenland Croatian saying in 1921, after the majority of the Croats in Western Hungary had been incorporated into Austria. In the period between the two world wars, the term came to be used in a broader sense to include Croats living in the rest of the Croatian diaspora, in Western Hungary, Western Slovakia, and Moravia, who had settled there in the 16th century fleeing the Ottoman wars. Concerns regarding the existence and survival of the Burgenland Croats have been around for over two hundred years. The question rightly arises as to what traditions the ethnographer may find, and whether traditions can even be collected at all in the 21st century among the Croats of Western Hungary, approaching the 500th anniversary of their settlement. In this study, I demonstrate through a specific custom, the Saint Barbara’s Day procession of Hrvatska Kemlja, what it can mean for a community to have one of its customary practices added to the ethnographic map of the country, what opportunities a community has for reviving traditions that have been repeatedly written off, and how it affects the life of the community if new life is breathed into its dying traditions, in keeping with the spirit of the times. The study focuses not on the disappearing but on the persistent and resilient constructions of tradition, nor on the indicators of the disappearance and assimilation of an ethnic community but on the arenas of survival and the preservation of identity, and it highlights the role of individuals and ethnography in the process of the preservation of tradition.

Keywords: Burgenland Croats; Hrvatska Kemlja; Saint Barbara’s Day procession; revival of traditions and customary practices